

Očima ekonomů

Současné změny v zabezpečení rodin s dětmi

MIRKA WILDMANNOVÁ

V Národní koncepci rodinné politiky z roku 2005 si klade Ministerstvo práce a sociálních věcí za cíl zlepšit stávajícího postavení rodin v ČR. K zamýšleným opatřením patří především efektivnější finanční podpora mateřství a rodičovství v systému sociálního zabezpečení, efektivnější zajištění výživného pro děti z neúplných rodin, možnost čerpání rodičovské dovolené po částech až do osmi let věku dítěte, přizpůsobení otevírací doby mateřských školek potřebám rodičů, motivace zaměstnavatelů ke zřízení školek a dětských koutků na pracovišti. Zvažuje se také zavedení příspěvku na hlídání dětí a zavedení daňových odpočtů podle počtu dětí jako některé z forem podpory pro rodiny se třemi a více dětmi.

Některá opatření podporující rodinu se již projednávají v rámci legislativního procesu. Například návrh nového zákona o nemocenském pojistění dává otcům možnost čerpat peněžitou pomoc (70 % denního vyměřovacího základu), a to od 7. týdne věku dítěte, pokud matka dítěte nebude v té době čerpat peněžitou pomoc v mateřství. V současné době mohou pobírat pouze rodičovský příspěvek (3 653 Kč), pokud matka dítěte nepobírá peněžitou pomoc v mateřství. Tento zákon také umožní rodičům, aby se mohli během každé nemoci dítěte jednou vystřídat. Zároveň budou mít oba nárok na pobírání příspěvku při ošetřování člena rodiny. Tento krok by měl mimo jiné odstranit diskriminaci žen s malými dětmi na trhu práce.

Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je dávka určená rodiči, který není výdělečně činný, popřípadě je jeho činnost omezena, protože osobně pečuje o malé dítě. Při poskytování této dávky není testován příjem rodiny. Nárok na výplatu má rodič, který po dobu celého měsíce řádně a celodenně pečuje o dítě, a to do čtyř let věku dítěte nebo do jeho sedmi let, je-li zdravotně postižený. Podmínkou je, že dítě nenavštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku déle než 5 kalendářních dnů; jsou-li závažné zdravotní důvody na straně dítěte nebo rodiče, může dítě uvedené zařízení navštěvovat 4 hodiny denně. Od února 2006 je tato podmínka změněna. Zatímco pro dítě mladší 3 let i nadále platí, že může navštěvovat jesle nebo obdobné zařízení nejvýše 5 kalendářních dnů v mě-

síci, dítě, které dovršilo 3 roky věku, může pravidelně navštěvovat mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. Umožňuje to novela zákona o státní sociální podpoře. Rodič, který tuto dávku pobírá, si může od 1. 1. 2004 neomezeně přivydělávat, aniž by na její výplatu ztratil nárok. Jedinou podmínkou je, že musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

Rodičovský příspěvek v rámci souvisejících úprav dalších zákonů bude činit od ledna 2007 místo 3 696 Kč částku odpovídající 40% průměrné mzdy v nepodnikatelské sféře – tedy asi 7600 Kč měsíčně (výše bude závislá na úrovni této mzdy dosažené v roce 2005). Tuto dávku dostávají rodiče od narození dítěte nebo po skončení výplaty peněžité pomoci v mateřství. Toto opatření bude mít dopad na státní rozpočet ve výši nejméně 14 mld. Kč a výrazně zlepší postavení rodin s dětmi v České republice.

Silné stránky

- Rodičovský příspěvek patří vedle přídavku na dítě k výdajově nejvýznamnějším dávkám státní sociální podpory. Jeho zvýšení představuje **výrazné posílení příjmů rodin s nízkými příjmy**. To spolu nese i kvalitnější rodinné zázemí, možnost kvalitnějšího vzdělání a posléze i možnost lepšího uplatnění na trhu práce.
- Rodičovský příspěvek patří mezi příjmově netestované dávky a rodiče si mohou **neomezeně přivydělat**. Takto nastavený příspěvek může významným způsobem vést k zlepšení finanční situace rodin s malými dětmi.
- Nízká míra inflace v posledních letech se projevila ve **stagnaci životního minima a** z něj odvozených **sociálních dávek**. Pracovní příjmy rostly rychleji než dávky sociální podpory a postavení rodiny odkázané na sociální dávky se tak zhoršovalo, výše rodičovského příspěvku se blížila existenčnímu minimu. Navrhované zvýšení přispěje k **nápravě tohoto stavu**.

Slabé stránky

- Zvýšení rodičovského příspěvku může vést k **demotivaci až rezignaci na zvyšování pracovních příjmů** domácností. A to navzdory tomu, že konstrukce této dávky umožňuje rodičům neomezený přivýdělek.
- Zamýšlené zvýšení příspěvku může vést k tomu, že mnoho rodičů začne brát **děti jako „výdělečnou činnost“**. Toto nebezpečí hrozí především u rodin s nízkým sociálním statutem, s nízkou úrovní vzdělání a dlouhodobě nezaměstnaných.
- U mnoha rodin odkázaných na dávky státní sociální podpory se sice zvýší příjmy ve formě rodičovského příspěvku, ale dojde ke **snížení některé z dalších dávek státní sociální podpory**, takže na tom v konečném důsledku bude rodina stejně jako před zvýšením rodičovského příspěvku.

Příležitosti

- Zvýšení příspěvku přispěje k **zvýšení porodnosti** a tím také ke zlepšení demografického vývoje.
- Možné **zvrácení trendu posunu mateřství** do vyššího věku.

Hrozby

- Navrhované změny v oblasti sociálních dávek představují **zatížení státního rozpočtu** o 12 mld. Kč ročně.

Porodné

Cílem a posláním této dávky je jednorázově přispět rodině ke krytí zvýšených nákladů vzniklých v souvislosti s narozením dítěte. Na porodné má nárok žena, která porodila dítě, nebo v případě, že žena, která dítě porodila, zemřela a porodné nebylo vyplaceno jí ani jiné osobě, má nárok na porodné otec dítěte. Nárok na porodné má také osoba, která převzala dítě mladší jednoho roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Nárok na vyplacení vzniká dnem porodu. Jedná se o dávku, u které se nezkoumá příjem žadatele. Podmínkou ale je, že matka musí mít trvalý pobyt na území ČR.

Podle nově schváleného zákona bude od 1. dubna 2006 vypláceno vyšší porodné. Jeho výše zůstává i nadále odstupňována podle počtu najednou narozených dětí. Pokud se narodí jedno dítě, bude porodné činit desetinásobek životního minima na osobní potřeby dítěte (od 1. 1. 2006 se počítá s částkou 1 750 Kč), tedy 17 500 Kč. Při narození dvojčat, trojčat nebo více dětí současně bude porodné činit 15násobek životního minima na osobní potřeby dítěte, a to na každé narozené dítě. V případě dvojčat vyplatí stát rodičům 2 x 26 250 Kč, v případě trojčat 3 x 26 250 Kč atd.

Silné stránky

- Porod je sociální událost, která pro rodinu představuje výrazné zvýšení nákladů spojených s pokrytím potřeb dítěte. **Původní výše porodného byla nedůstojná** a příliš svému účelu nesloužila.
- Nově přijatá výše porodného představuje znatelné **zlepšení finanční situace rodin s dětmi**.
- Vyšší porodné přispěje ke **kvalitnějšímu uspokojování potřeb** dítěte.
- **Zmírnění sociálních konfliktů** v oblastech s nízkou životní úrovní umožní mladým rodinám **zachování sociálního statusu a životní úrovně** i po narození dítěte.

Slabé stránky

- Stejně jako v případě vyššího rodičovského příspěvku hrozí u rodin s nízkým sociálním statusem, s nízkými příjmy a nízkou motivací při-

jmout placené zaměstnání, že rodiče budou brát *děti jako „výdělečnou činnost“*.

- Porodné je dávka jednorázová a je třeba ji *doplnit dalšími dávkami sociální podpory* zaměřenými na rodiny s dětmi.

Příležitosti

- Zvýšení porodného bude pro mnoho mladých lidí *impulzem k založení rodiny*, což příznivě ovlivní demografický vývoj.
- Podobně jako u rodičovského příspěvku lze očekávat, že se *zvrátí trend odkládání mateřství*.
- Řešení současného demografického vývoje podporou porodnosti a podporou rodin s dětmi je *veřejností pozitivněji vnímáno než imigrační politika* zaměřená na přilákání kvalifikovaných zahraničních pracovníků a jejich rodin do ČR.

Hrozby

- Takto realizovaná propopulační politika v nejbližších letech přinese s sebou vysoké výdaje ze státního rozpočtu, což může ještě více prohloubit nezdravé tendence v oblasti *deficitů veřejných rozpočtů*.

Příspěvek na školní pomůcky

Podle nové právní úpravy by měly děti nastupující do první třídy základní školy od roku 2006 dostávat novou dávku státní sociální podpory, a to příspěvek na školní pomůcky ve výši 1 000 Kč. Příspěvek budou vyplácet, stejně jako ostatní dávky SSP, příslušné úřady práce (v Praze úřady městských částí).

Podmínkou vyplacení této dávky bude zápis dítěte do první třídy základní školy, a to do konce měsíce května v roce, ve kterém má dítě nastoupit do školy. V případě, že dojde k odkladu nástupu, přiznají úřady nárok na příspěvek až v následujícím školním roce. Nárok na tuto dávku vznikne vždy prvního června příslušného roku a každé dítě může dostat tento příspěvek jen jednou. Příspěvek budou dostávat pouze ty děti, na které jejich rodiče pobírají přídavek na dítě.

Vzhledem k navrhované účinnosti nové právní úpravy bude možné poprvé posoudit nárok na tuto dávku k prvnímu červnu 2006 a dávka bude prvňáčkům poskytnuta v červenci 2006. Obdobně tomu bude i u žáků prvních tříd v dalších letech. Zavedení a vyplacení této dávky si v roce 2006 vyžádá zhruba 82 mil. Kč.

Silné stránky

- Sociálně slabým rodinám se aspoň částečně *kompensují náklady* spojené s nástupem dítěte do první třídy.

- Rodiče budou mít prostředky uhradit dětem **zájmové kroužky**, které přispívají k rozvoji jejich osobnosti
- Příspěvek je poskytován rodinám pobírajícím dětské přídavky a vyplácí jej úřady práce. **Administrativa** je jednodušší a komplexnější a **umožňuje uplatnění úspor z rozsahu**.

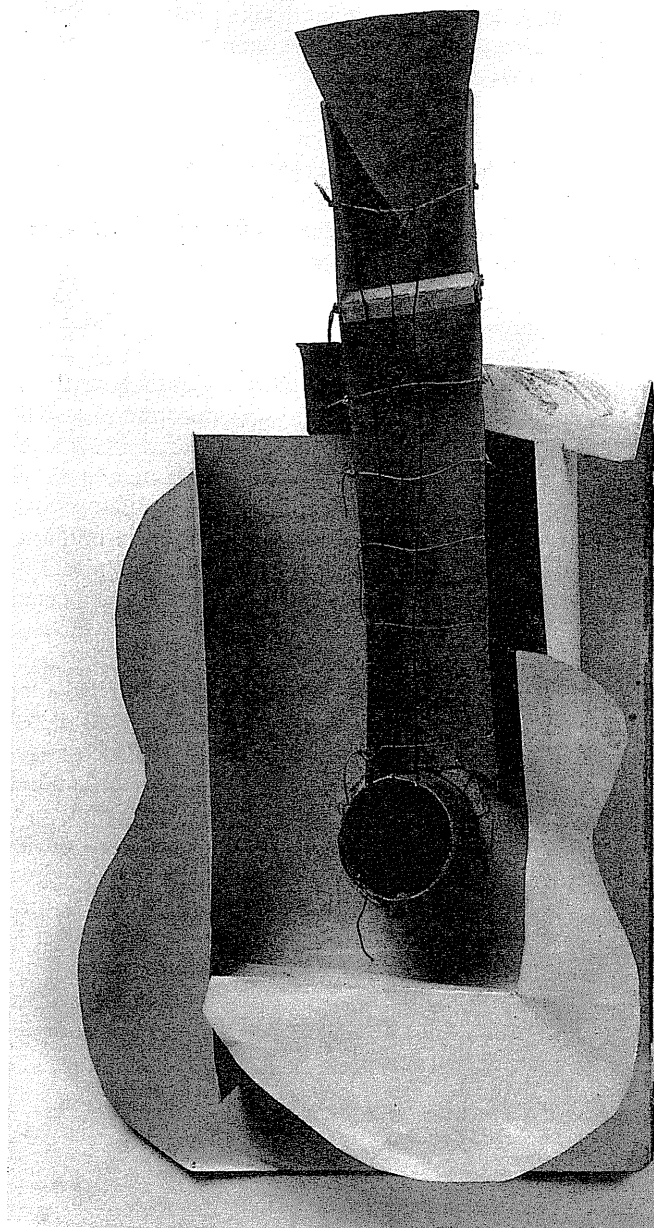
Slabé stránky

- Částka 1000 Kč je **příliš nízká**, aby smazala rozdíly mezi dětmi z rodin s nízkými a vysokými příjmy.
- Zavedení a vyplacení této dávky s sebou nese v pilotním roce 2006 **vysoké náklady administrativního charakteru**.

Diskuse

Pokud budeme analyzovat změny, které proběhly v částkách vyplácených dávek, je na místě si položit otázku, zda zvýšení porodného a rodičovského příspěvku není příliš výrazné. U obou dávek totiž dochází k jejich zdvojnásobení. Je pravda, že již dlouhá léta zůstávaly na neměnné výši, která byla mnohými vnímána jako nedůstojná. U rodičovského příspěvku se o jeho výši dokonce hovořilo jako o existenčním minimu. Nicméně tato opatření představují pro státní rozpočet zátěž 12 mld. Kč, což se při současném stavu veřejných financí jeví jako příliš vysoká cena. Zvýšení dávek je bezesporu žádoucí, rodinná politika by měla vždy být jednou z priorit vlády. Možná však nemuselo dojít k tak výraznému jednorázovému navýšení a zvyšování dávek mohlo být rozloženo do několika let a finanční zátěž veřejných rozpočtů by tak byla zmírněna. I přesto se domnívám, že zvýšení porodného a rodičovského příspěvku je dobrým krokem, stejně jako již před pár lety povolená možnost přivýdělků rodičů pobírajících rodičovský příspěvek.

Poněkud sporně vidím zavedení příspěvku pro prvňáčky. Tato dávka s sebou přináší vysoké náklady administrativního charakteru a její jednorázová výplata příliš nepřispěje k zmírnění rozdílů mezi dětmi z nízkopříjmových a vysokopříjmových rodin. Spíše než na financování administrace této nové dávky by mohly být zdroje efektivněji použity ke zvýšení některé ze stávajících dávek, například ke zvýšení přídavků na dítě, zvláště u rodin pobírajících tento příspěvek ve zvýšené výměře, tedy rodin nedosahujících 1,1 násobku životního minima.



P. Picasso: Kytara, 1907